

Kreativ etnografi

Elisabeth Högdahl

elisabeth.hogdahl@etn.lu.se

Etnologiska institutionen, Lunds universitet

*Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.*

Idén om en metod som innehåller fasta, oföränderliga och absolut bindande principer som styr den vetenskapliga verksamheten möter avsevärda svårigheter när den konfronteras med resultaten från historisk forskning. Då finner man att det inte finns en enda regel, hur plausibel och fast förankrad i kunskapsteori den är, som inte överträds en och annan gång. Det blir uppenbart att sådana överträdelser inte är tillfälliga: de är inte oundvikliga resultat av otillräcklig kunskap eller bristande uppmärksamhet. Man finner tvärtom att de är nödvändiga för utvecklingen. (Paul Feyerabend, 1975:25)

Ovanstående ord tillhör Paul Feyerabend, som i mitten av 1970-talet utkom med debattboken *Ned med metodologin. Skiss till en anarkistisk kunskapsteori*.¹ Boken är på många sätt en uppgörelse med tanken på den logiska och systematiska forskningen, där allting tycks ske i enlighet med på förhand uppgjorda strategier, och där resultatet tycks korrespondera väl med de intentioner som en gång låg till grund för projektet. Själv kom jag i kontakt med hans bok när jag som D-student i mitten på 1990-talet skulle skriva uppsats om etnologisk forskning. Budskapet tilltalade mig i allra högsta grad. Jag hade skrivit mig igenom både B- och C-uppsatser med hjälp av välkända metoder i form av intervjuer och observationer. Timmar av transkriberande och skapande av så täta beskrivningar som jag bara förmådde fick bära vittnesbörd om mina informanternas erfarenheter, och egentligen hade de gestaltat sina liv på ett sätt som tycktes gå utanför vad de beprövade förfaringssätten kunde visa. Som man ropar får man svar heter det som bekant, och jag tyckte mig ha ropat på ett förutsägbart och ganska fantasilöst sätt.

Upproriskt lät jag Feyerabends ord gro i minnet, med förhoppningar om att finna andra och mer obeprövade vägar. Gå utanför det vedertagna med en ambition att skapa en mer kreativ och levande etnografi. Några år senare började jag på forskarutbildning och min doktorsavhandling *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden* är ett resultat av observationer och intervjuer, men också några mer oortodoxa experiment (Högdahl, 2003). Dessa erfarenheter ligger till grund för detta inlägg som avser att diskutera möjligheter till en mer kreativ etnografi. Inte nödvändigtvis för att i rebellisk anda enbart ifrågasätta det vedertagna och slänga bort årtal av etnologiska erfarenheter inom fältet ”metodologi”. Knappast för att hävda att ingen annan någonsin gjort något liknande. Snarare för att peka på vikten av att gå utanför de givna ramarna och se möjligheter till kunskap i det till synes misslyckade fältarbetet.

Forskningsstrategier och improvisativa taktiker

Jag vill gärna påpeka att min avsikt med detta inlägg inte är att likt Feyerabend utropa ”ned med metodologin”. Tvärtom så vill jag gärna peka på metodologins alla fördelar. Som lärare lutar jag mig till exempel gärna mot den lilla boken *Etnologiskt fältarbete* som är fantastisk på många sätt (Kajiser/Öhlander, 1999). Den är systematisk, genomtänkt och förklarar mycket tydligt, och för den student som ska ge sig ut i fältarbetets gungfly är den en utmärkt

---

1 Boken återutgavs år 2000 med titeln *Mot metodvånget*.

följeslagare. Intervjuer, observationer, etik, det materiella, foto och film - alla utgör de viktiga spår i den etnologiska myllan, alla med sin inarbetade form och inre logik. De utgör tydliga forskningsstrategier, men som alla processer så är de samtidigt föränderliga och en smula oförutsägbara och kanske är det mer betecknande för den etnologiska forskningen än många andra vetenskaper. Man arbetar med människor och situationer, och de är ju som bekant inte särskilt lätta att styra. Begreppet *pragmatisk systematik* som förs fram i boken beskrivs som att man är systematisk i det att man följer en genomtänkt logik både i uppläggning och genomförande av en undersökning, där metod och material ska svara mot kunskapsmål och teoretisk utgångspunkt. Samtidigt ska forskaren vara följsam med information och intryck under undersökningens gång och det ska finnas utrymme för infall och oförutsedda händelser (Kajiser, 1999:27).

Förhållningssättet skulle kunna knytas till filosofen Michel de Certeau och hans användande av begreppen *strategi* och *taktik*. Han menar att strategier är en form av planering som kan knytas till inflytelserika aktörer som har möjlighet att påverka och kanske tvinga andra att följa direktiven. Ofta är aktörerna institutionsbaserade, de har en tydlig och "legitim" arena utifrån vilken direktiven utgår. de Certeau menar att både politisk, ekonomisk och vetenskaplig rationalitet är byggd enligt denna modell och såväl myndighetsutövning, stadsplanering, vetenskap och lagtexter kan vara exempel på strategier (de Certeau, 1984:xix). Taktik blir däremot det som uppstår när människor använder dessa förutsättningar på ett sätt som inte nödvändigtvis behöver vara det som är uttänkt, förmågan att ta tillfället i flykten, att vid rätt tidpunkt i en situation kunna utnyttja ett tillfälle och att operera "within the enemy's field of vision" (aa:37). Taktiken manipulerar med givna ramor och skapar handlingsutrymme i något som egentligen var menat att vara något annat (jfr Högdahl, 2003:48f). Detta resonemang blir intressant när man diskuterar vetenskaplig metod, där man kan fråga sig om det är viktigast att vara en god strateg eller en god taktiker. Ska man följa den vedertagna formen till punkt och pricka, eller ska man släppa formen helt och bara följa det som för tillfället dyker upp och försöka vända det till något "matnyttigt"? Poängen med pragmatisk systematik är att vara bådadera, att följa med utan att tappa fokus, att vara flexibel men ändå någonstans veta vart man vill komma med alltihop. Strategin framstår ändå på något sätt som utgångspunkten, själva kärnan i arbetet. Att helt släppa formen och hänge sig åt taktiken ter sig en smula ovetenskapligt och riskfyllt - systematiken kastas liksom bara över bord.

Återvänder man till de Certeaus diskussion kring begreppet strategi så finns emellertid en klart uttalad maktaspekt som inte kan bortses ifrån. Om en strategi till stora delar utgörs av det legitima, så kan man också se en vedertagen metod som en vetenskaplig diskurs - en utsaga som presenteras och uppfattas som "sanning" (jfr Foucault, 1993:11ff). Michel Foucault talar om diskursiva praktiker, "en mängd anonyma, historiska regler, alltid definierade i tid och rum, som under en bestämd epok och för en given social, ekonomisk, geografisk eller språklig krets har definierat de villkor under vilka utsägelsefunktioner utövas" (jfr Foucault, 2002:145). Vetenskaplig strategi är en praktik som *tillskrivs* vetenskaplighet snarare än att "äga" den, och den definierar de villkor under vilken vetenskaplighet skapas. Den kan få allvarliga konsekvenser om man inte kan eller törs göra något annat än det vedertagna med risk för att bli betraktad som ovetenskaplig (något som Foucault skulle beteckna som en "normaliserande sanktion"), och i skenet av detta blir Feyerabend's teser från 1975 högst aktuella även idag. Att vara en metodologisk taktiker ter sig faktiskt ganska nödvändigt. Frågan är bara hur långt man kan gå. Hur långt man kan manipulera med de givna ramarna utan att det urartar?

En taktisk metodologi?

Min poäng i detta är inte att kasta bort systematiken - den är nödvändig för att bringa en viss ordning i en fas som i sig kan te sig ganska förvirrad. Samtidigt vill jag gärna föra fram

fördelar med att åtminstone någon period av fältarbetet låta ett visst kaos råda. Att inte alltid ha kontroll på sig själv eller de egna intentionerna är väl givet, men jag vill gärna också skapa utrymme för den totala förvirringen. Den kan vara ganska kreativ och nyttig i lagom doser. Till den som anförskaffat sig de grundläggande färdigheterna vad gäller etnologiskt fältarbete vill jag därför gärna utropa: **LÄMNA GÄRNA NÅGOT ÅT SLUMPEN!! BRYT GÄRNA MOT REGLERNA!!** Utifrån detta vill jag också ställa frågan om huruvida taktiken inte kan vara en metod så god som någon. Att initiera något utan att ha något tydligt syfte och se vad som händer. Experimentera och hitta på en metod i bara farten. Eller släppa taget om en process som i alla fall verkar ta en helt annan riktning. Det är inte alltid så lätt - faktum är att det tidvis är rätt obehagligt. Man får ofta känslan av att man över huvud taget inte vet vart man är på väg, men famlar i blindo och där syftet med det man gör ter sig otydligt har man liksom ingenting att klamra sig fast vid. Det är svårt att motivera det man gör inför andra - inte minst de informanter som utsätts för famlandet. "Vad vill du veta" är en vanlig fråga som inte så lätt besvaras i experimentsammanhang. Som lärare kan man uppleva att studenterna bli allt annat än glada och tacksamma när man plötsligt begär att de bara ska "kasta sig ut" och göra något man inte ens vill förklara i detalj. Eller kan - för det handlar om en känsla mer än om ord.

Uppföljningen är inte mindre besvärlig. Den fråga som egentligen initierade fältarbetet har lämnats obesvarad, medan man istället har fått kunskap som man inte bett om. Ofta har man en känsla av att man inte har fått veta någonting alls - men det har man. Det är bara det att fältet har "talat" utan att man uttalat har ställt frågan och man måste således tänka utanför de ramar man själv satt upp. Man måste välja bort det som ter sig alltför långt ifrån undersökningen, men samtidigt är det viktigt att kunna tänka om och förändra sin inställning till de frågor man är sysselsatt med. De kanske inte var så viktiga trots allt, det kanske var annat som blev viktigt istället?

Tre syften, tre experiment och tre nya kunskaper

Mitt eget fältarbete i stadsdelen Möllevången i Malmö, handlade i början mycket om att intervjua och observera. Intervjuerna utvecklades till samtal, där jag utifrån olika teman frågade både om livet i den aktuella stadsdelen och om livet i stort. Trots att jag försökte att låta intervjuerna ta lite "egna vägar" att låta samtalen handla även om det som låg utanför min omedelbara fokus, så var det tydligt att det blev tämligen tillrättalagda tillställningar. Informanterna fiskade efter vad jag ville veta, och på något sätt blev det uppenbart att det hände väldigt mycket som det liksom aldrig berättades om. Min avhandling kretsade på många sätt kring själva *görandet* på gatorna, och i detta sammanhang kändes inte intervjumetoden helt optimal. I det perspektivet tedde sig också de observationer jag gjorde som ganska förutsägbara utifrån betraktelser. Jag satt i gathörn och antecknade saker som "man går ut med hunden, hunden bajsar och mannen tar fram en bajspåse", att någon kanske var på väg till dagis och att tempot var snabbare på morgonen än tidig eftermiddag.

De täta beskrivningarna kändes lite tomma och ärligt talat tidvis tämligen trista. Det var svårt att veta varför folk gjorde som de gjorde och vilka tankeprocesser som pågick under tiden, och jag ansattes av längtan att få en annan slags kunskap. Jag ville också veta vad som hände när inte jag nödvändigtvis ställde frågor och allmänt styrde interaktionen. Kanske skulle man kunna få människor att berätta om Möllevången utan att jag ens var med? Mellan 1997 och 2001 genomförde jag en rad små experiment med sikte på den oförutsedda kunskapen om Möllevången. Några av dem kom med i avhandlingen och några hamnade utanför. Men de var alla viktiga därför att de på olika sätt kom att expandera mitt tänkande, och en del av dem fick avhandlingen att ta helt nya vägar. Jag har valt ut tre av dem som exempel på hur man kan tänka och arbeta i utkanten av det som betraktas som vedertaget. Vad ville jag och vad lärde jag mig om Möllevången?

Experiment 2: Ett misslyckat deltagande?

Det första experimentet initierades egentligen av någon annan. 1997 hade jag påbörjat ett samarbete med boendeföreningen Møllevångsgruppen, som vid den här tidpunkten var mycket aktiv i stadsdelen. De hade en lokal vid torget och våren 1998 fick de förfrågningar om de kunde tänka sig att ha fyra 14-åringar som sommarpraktikanter under någon period. Møllevångsgruppens ordförande frågade mig om jag behövde några ”hjälpredor” i mitt forskningsarbete och jag såg chansen att få en inblick i hur deras bild av Møllevången såg ut.

Experiment 1: Man skickar ut människor och ber dem skildra Møllevången som de upplever stadsdelen. De kommer då att ge sin bild av området. Detta kommer i sin tur att ge helt ny information om hur Møllevången kan upplevas som sedan kan analyseras och användas i avhandlingen.

Experimentet blev intressant på flera sätt, inte minst för att det blev nästan plågsamt tydligt hur svårt det är att *inte* styra sina informanter. Mina förväntningar betydde uppenbart väldigt mycket för de fyra ungdomarna, inte därför att jag uttalade några klara direktiv utan snarare därför att jag försökte låta bli. När vi för första gången satt kring bordet i Møllevångsgruppens lokal var det uppenbart att de tyckte hela projektet tedde sig ganska konstigt och framför allt otydligt. Jag gav dem i uppgift att skildra Møllevången utan att riktigt tala om hur det skulle gå till eller vad de skulle titta efter. För att göra det hela lättare hade jag ändå ”krupit till korset” och skrivit ett tre sidor lång idéskiss där jag försökte erbjuda några möjliga idéer - utan att uttalat styra dem. De möjligheter som jag nämnde var att koncentrera sig på olika intryck av området. Man kunde också tänka sig att koncentrera sig på en gata, eller jämföra flera olika platser. Jag nämnde både skriva, fotografera, rita och måla, bygga modeller, intervjua kompisar och släktingar och spela in ljud som möjliga arbetsmetoder. Förvirringen vid bordet var uppenbar, utom hos den enda pojken som genast kom med idéer. Flickorna var däremot väldigt avvaktande och såg ganska osäkra ut. Min egen osäkerhet förbättrade inte saken och jag kunde inte säga något konkret om hur deras alster skulle användas.

Ungdomarna försvann dock ut med block och penna och kom tillbaka med några rader om Møllevången som inte verkade ha så mycket med deras egen uppfattning att göra. Jag hade hela tiden en påtaglig känsla av att de egentligen funderade mer på vad jag ville ha och förväntade mig, än över sina egna relationer till stadsdelen. För att göra det hela mer konkret gav jag dem engångskameror för att de skulle gå ut och fotografera saker som de tyckte var intressanta kring områdets gator och torg. Vi skulle göra en lite utställning, bestämde jag, för att ge det hela en mer tydlig inramning.² Till slut kom det hela igång, med försiktighet och en smula oro snarare än den frejdiga frimodighet och entusiasm jag hade hoppats på. Det var tydligen inte så lätt att bara kasta sig ut. För en av flickorna var det extra svårt, med henne gick jag runt i kvarteren för att försöka få henne att komma igång. Hela tiden frågade hon mig vad jag tyckte att hon skulle fotografera. Det var en ganska svår situation, för det kändes nästan elakt inte ge positiv feedback på hennes förslag. Men på det sättet påverkade jag också innehållet ganska markant. Så småningom resulterade fotograferandet i alla fall en liten utställning. Den speglade ett Møllevången som visserligen kunde kännas igen, men ändå med

---

2 Jag hade länge varit nyfiken på att använda denna metod efter att ha sett en utställning på Kulturhuset i Stockholm där förskolebarn fått fotografera med engångskameror. Bilderna hade sedan förstorats upp och jag blev mycket imponerad av de intressanta skildringar av vardagsliv på dagis som bilderna skapade. Det är alltså knappast en metod som är vare sig ny eller speciellt kontroversiell. Till exempel så har även den tidigare nämnda sociologen Nora Räthzel använt engångskameror i samma forskningsprojekt där promenaderna var aktuella (Räthzel, 2000:120).

tydligt olika perspektiv beroende på vem som berättade.³ Deras egna infallsvinklar framträdde tydligt, men jag hade fortfarande svårt att förstå varför de inte verkade mer intresserade. Jag var inte beredd att låta dem slippa undan så lätt, utan lånade några videokameror. De skulle få filma Möllevången istället, och sedan kunde jag intervjua dem medan vi tittade på filmen.

Filmerna blev inte alls som jag hade förväntat mig. Flickorna hade pliktskyldigast filmat lite på Möllevången, men ägnat betydligt större utrymme åt helt andra saker. De hade dragit sig nedåt centrum och filmat varandra när de tittade på kläder på HM, zoomat in varandras rumpor på gatan, och skrikit ilsket och förtjust åt varandra. Det blev uppenbart att två av dem var ganska nära vänner medan den tredje var lite utanför. Gränser sattes från omgivningen i fråga om vad som var möjligt att göra i det att arga expediter på HM uppmanade dem att stänga av kameran. Istället för Möllevångens hus återfanns långa sekvenser med bilder från ett skyltfönster med popstjärnan Ricky Martin och reklampelare med snygga basketkillar. När vi tillsammans tittade på videofilmen blev det alltmer uppenbart att detta var betydligt intressantare än Möllevången, det hela kommenterades med förtjusta fnitter. Uppenbarligen var ”nere på stan” betydligt mer spännande och aktuellt i deras liv. Möllevången var faktiskt ganska ointressant i jämförelse.

Lärdomar av detta experiment: På sätt och vis kan man säga att experimentet blev lite misslyckat. Det var svårt att få dem att arbeta förutsättningslöst, speciellt som jag begränsade deras möjligheter till ett område som inte var så spännande för dem. Jag erhöll alltså inte riktigt den kunskap jag hade hoppats på när det gäller Möllevången. Däremot lärde jag mig något annat, som kom att bli viktigt för avhandlingen. Deras videofilmande ökade mitt intresse för själva socialiseringsprocessen i staden, där jag mer och mer kom att intressera mig för hur man gradvis ökar sitt territorium i staden. Det var ingenting jag direkt hade tänkt på innan detta experiment, men det kom att påverka fältarbetet då jag sedan aktivt började söka upp olika åldersgrupper för att utröna hur de såg på Möllevången i förhållande till Malmö. I slutändan kom ett helt kapitel som kretsar kring socialisation och platstagande, och det är tveksamt om denna diskussion hade utvecklats på det sättet utan de fyra ungdomarna. I slutändan påverkade de innehållet mycket tydligt utan att kanske själva ta så stor plats i avhandlingen.

Experiment 2: Kartan från Sydafrika

Mitt andra exempel på experiment skedde också i samarbete med Möllevångsgruppen, men egentligen kom idén från Kapstaden. Hösten 1997 reste jag dit för att arbeta på District Six Museum under några veckor.⁴ District Six är egentligen ett område beläget strax utanför centrala Kapstaden, och museet startades 1994 i syfte att belysa något som under apartheid-tiden blev centralt i sydafrikansk stadsplanering, nämligen de tvångsflyttningar som skedde som ett led i en uttalad strävan att skapa en rasmässigt segregerad stad. District Six hade en

---

3 Emil (som var den enda pojken i gruppen) gjorde en betraktelse över Möllevångens estetik, där en trasig cykel blev ett konstverk och graffitti blev en konst som *gamlingar och vuxna aldrig kommer att lära sig*. Rawan, som bott bara en kort tid i Sverige, kom att fokusera på det ”arabiska” där affischer på arabiska sångare och guldbutiker hamnade i fokus, eftersom *arabiska kvinnor tycker mycket om guld*. Hon fotograferade också sin lärare som köpte blommor på torget. Också Suad hade fotograferat guldet, men också miljonprogramsområdet Bangatan där *människor bor och barnen leker*, och pizzabutiker. Joanna funderade över vem som hade rökt de fimpas som låg i en hög på gatan, och filosoferade över Möllevångens alla nationaliteter och sin egen längtan att som vuxen åstadkomma något positivt för andra (jfr Högdahl, 2003:13ff).

4 Denna resa ägde rum som en del av ett samarbete mellan District Six Museum och Malmö Museer, som jag då jobbade för av och till. Samarbetet ingick i det Sidafinansierade projektet SAMP (Swedish-African Museum Programme) och började ta form 1996. Samarbete har resulterat i utställningar, workshops och mycket annat, och pågår fortfarande (jfr Högdahl, 1998).

”rasmässigt” relativt blandad befolkning och området ödelades mellan 1974 och 1982 i det att befolkningen tvångsförflyttades ut till olika ytterområden i staden och byggnaderna mejades ner. Sedan dess har det legat som en jättelik rivningstomt i Kapstaden, förutom de kyrkor och moskéer som lämnades, samt ett tekniskt college enbart för vita som byggdes på platsen.

Museet öppnade 1994 med ett syfte att belysa denna process, men också andra tvångsförflyttningar som ägde rum under apartheidens tid. I samband med att museet öppnade hade man skapat en jättelik karta som visade området som det hade sett ut innan förstörelsen. Denna var placerad mitt på golvet och utgjorde något av museets hjärta. Kartan hade kommit att fylla en mycket speciell funktion, inte minst för alla dem som tidigare bott i området och som nu besökte museet. Spontant började människor skriva in sina namn på platserna där de hade bott, och kartan blev en mäktig manifestation om det liv som en gång funnits i området. Den blev också indirekt ett sätt att skicka hälsningar till gamla grannar som kanske hade förflyttats till någon annan plats i staden, plötsligt kunde man läsa att de faktiskt var i livet. På det sättet blev också kartan ett sätt att återknyta gamla band mellan de forna invånarna. Här och där kunde man läsa kommentarer och meddelanden, och på mig gjorde kartan ett starkt intryck. Vad skulle hända om man skapade en sådan karta över Møllevången? Inte för att den alls skulle fylla samma funktion, men ändå som någon form av bild av stadsdelen och dess invånare. Vilka kommentarer skulle man kunna få och skulle människor berätta någon om sig själva?

Det gällde dock att finna ett lämpligt tillfälle. Möjligheten yppade sig när det våren efter mitt besök i Kapstaden skulle bli en stor picnic på Møllevångstorget. Det var en av Møllevångsgruppens återkommande aktiviteter där bord, stolar och en stor grill ställdes ut och de som ville fick vara med. Arrangemanget var tämligen välbesökt, och en del tog med sig egna bord medan andra satt på filtar på kullerstenen. Man hade också en liten scen där lokala förmågor uppträdde. Eftersom jag ändå tänkte vara med för att med hjälp av videokamera försöka fånga arrangemanget verkade det vara en god idé att också lägga ut en karta på torget och förse intresserade med färgpennor.

Experiment 2: Man tar en idé som utvecklats på ett ställe och flyttar den till ett annat sammanhang. Samtidigt passar man på att pröva om denna idé kan fungera som vetenskaplig metod.

Egentligen förändrades förutsättningarna redan innan kartan lades ut. Redan när picnicken började markerade kvällens konferencier att de aktiviteter som skulle inleda kvällen riktade sig till *barn*. Barnvisor från scenen - och så kartan. Alla barn måste hjälpa till! Med uppmaningen från scenen sattes klara gränser vad gäller ålder på deltagarna, och det var ju inte precis vad jag hade tänkt mig. För att motverka detta satte jag upp en skylt med texten ”ALLA BARN OCH VUXNA! GÖR FÄRDIG KARTAN! SKRIV DITT NAMN DÄR DU BOR, RITA DITT HUS, DIN HUND, DIN MAMMA. ELLER VAD SOM HELST!” bredvid kartan när den rullades ut. I början var det i alla fall både vuxna och barn som nyfiket samlades kring kartan. Några pratade om var de bodde, en del stod mest och tittade. Kartan verkade fascinera många, samtidigt som det rådde en viss osäkerhet om hur man skulle hantera den. Vad är det egentligen meningen att man ska göra? Att det inte var klara regler och riktigt bestämt vad man ska göra skapade både möjligheter och osäkerhet. Jag blev tvungen att be en bekant flicka att ta första steget och skriva var hon bodde. I och med det hade också jag mycket tydligt påverkat händelseförloppet.

Efter en stund vågade sig dock barnen fram för att måla. Nästan alla började i samma ände, som för att känna säkerhet i gruppen. De ritade inte alls där de bodde, de tomma kvartersmarkeringarna blev istället till ramar för en mängd teckningar som började växa fram på kartan. En flicka till ritade dock sitt hus, även detta på min uppmaning. Hon bodde på en

del av kartan som ännu var helt tom, alla barnen befann sig i andra änden. De vuxna som var där och tittade drog sig undan när barnen började måla, och fungerade fortsättningsvis nästan uteslutande som support till barnen. Barnen vågade sig successivt upp på själva kartan, de hasade över det tjocka papperet och ritade. Så småningom rådde full aktivitet. En del mammor slog sig ner vid kanten och när föräldrarna var med blev det viktigare att ta reda på den exakta platsen där man bodde. En entusiastisk kvinna regisserade barnen i arbetet med att rita på platsen för Folkets Park, den enda platsen på kartan som egentligen fick en mer realistisk prägel. Annars var det mest teckningar i Möllevångens kvarter. Kartan förblev alltså en barnaktivitet och undantaget utgjordes av några tämligen berusade män i trettioårsåldern, vilket fick många av barnen att tillfälligt dra sig undan. Senare på kvällen skrev några tonårskillar sina namn på kartan och blev ganska engagerade när de väl kom igång. En annan berusad man gjorde ett par teckningar och en ensam manlig besökare gjorde likaledes. För övrigt var det faktiskt nästan bara barn.

Lärdomar: Experimentet tog en helt annan vändning än vad jag hade tänkt. Eftersom jag gärna ville förverkliga min idé, så spjärnade jag emot budskapet från scenen genom skyltar med motbudskap och ivriga uppmaningar till alla att delta. Men det gick inte att hejda processen och efteråt var jag besviken. Men inte heller detta experiment blev egentligen misslyckat. Kunskapen som genererades var att ålderskategoriseringar ofta blir till självklarheter och att dessa "barriärer" är svåra att bryta eftersom de upprätthålls gemensamt av de som deltar i interaktionen. Vuxenrollerna och barnroller tedde sig än tydligare för att de befann sig på samma ställe samtidigt. Tillsammans med andra erfarenheter under avhandlingsprocessen kom det att utveckla ett stort intresse för just hur kategoriseringar påverkar både situationer och stadsmiljö, något som också fick stort utrymme i avhandlingen. Själva kartan blev dock mycket svår att omsätta i text, och jag prövade aldrig metoden igen.

Experiment 3: Den kaotiska promenaden

Mitt sista exempel utgörs av ett annat experiment som blev till något annat än vad jag tänkt mig. Just barnens bild av Möllevången intresserade mig, inte minst utifrån en socialiseringsaspekt, och jag önskade även här att de själva skulle vara med och skapa materialet. Att intervjua barn är heller inte alltid så lätt, och jag ville skapa en otvungen situation där de kunde göra något roligt samtidigt som vi kunde diskutera Möllevången. Även här kom Möllevångsgruppen till hjälp i det att de skulle starta barnverksamhet på lördagar i lokalen. Det bestämdes att jag skulle fungera som ledare vid några av dessa tillfällen, och då också ha skapande verksamhet inriktat på staden i allmänhet och Möllevången i synnerhet. Jag föreställde mig att vi skulle bygga en modell av Möllevången tillsammans, och då skulle jag kunna se vad de tyckte var viktigt att ha med på en sådan modell. Under tiden kunde jag också prata med dem. Allt skulle dokumenteras av en kollega med videokamera.

Experiment nr 3: Använda en skapande verksamhet för att få barn att skildra Möllevången. Genom detta skulle jag få en bild av hur de uppfattar området och vad som är viktigt för dem.

När det hela skulle gå av stapeln en vårvarm lördag satt jag och min kollega och väntade i lokalen, beväpnade med såväl videokamera som färger, toalettpappersrullar, papper och annat lämpligt material. Lite för tidigt kom en pojke och slog sig ner för att rita. Vi väntade på att några fler barn skulle dyka upp, och pratade lite under tiden. Pojken berättade att han bodde på Möllevången och att han dagen innan varit ute i Folkets Park ända till klockan tio på kvällen. Där fanns ett hål i staketet som man kunde smita in genom när parkens grindar var stängda. Han berättade också lite om sin syster och sina föräldrar som inte bodde i Sverige.

Till slut insåg vi att det nog inte skulle komma fler barn, ute var det den första sommarvarma dagen och Møllevångens barn hade helt enkelt annat för sig. Snopet dock, att bara blåsa av alltihop. Plötsligt fick jag en ide.

–Skulle du vilja visa mig din gata, frågade jag.

Sagt och gjort, vi tog med oss videokameran och gick tillsammans med pojken till hans gård. Det var en intressant promenad, där han berättade mycket. Om hur man spelar fotboll på gatan utan att bli påkörd av en bil. Om hur de slåss på gården och han vinner alla slagsmål. Även pojkens uppenbarelse där han gick var intressant. Innanförskapet i området var tydligt, han gjorde sig liten när det var mycket folk och svängde nonchalant med armarna där det fanns tillfälle. Ivrigt gick han i täten utan minsta tvekan. Pojken bodde i ett av Møllevångens äldre hus, och hela den lilla bakgården var full med barn. Vi väckte stor uppmärksamhet där vi kom med vår kamera, och snart hade vi i stort sett alla runt omkring oss. Jag frågade dem lite om var de brukade leka medan min kollega filmade. Pojken vi först hade träffat hamnade mer och mer i bakgrunden, och jag tyckte lite synd om honom. Jag kom ihåg det han berättat i lokalen och frågade honom om hålet i staketet till Folktes Park. Vart var det? Pojken var uppenbarligen sugen på att visa, och flera av de andra barnen hade också platser som de gärna ville berätta mer om. Efter en stunds överläggningar bestämde vi oss för att gå och titta på barnens lekplatser. Här blev jag dock ganska ängslig. Detta utan tvekan ganska taktiska tilltag riskerade att försätta mig i en etiskt mycket diskutabel situation. Dock var det lite för frestande att låta bli.

–Får ni verkligen gå ifrån gården, frågade jag upprepade gånger.

Men barnen bedyrade att det var okej, och en del av dem var ganska stora. De verkade vara vana att ta hand om sig själva, så efter en stunds dividerande gav jag upp. Med en skara barn börjar vi vår vandring i kvarteren runt huset. Det blev en äventyrlig promenad på flera sätt. Jag kände hela tiden en rädsla för att något skulle gå snett, tänk om något av barnen skulle springa iväg eller bli påkörd? Vid något tillfälle kändes situationen vanskelig, som när den största flickan gav sig upp på en brandstege för att imponera på de andra. Men i stort sett gick det ganska bra. Barnen berättade om hur de ringde på porttelefoner för att reta dem som bodde i husen, var de klev på bussen till muslimska skolan, var man kunde cykla, hur man skulle göra när man gick över gatan och mycket annat. De gav en mycket rolig och intressant inblick i sina liv på Møllevångens gator. Till slut närmade sig det stora ögonblicket, när pojken skulle få visa hålet i staketet till Folkets Park. Och där låg det, som en hemlig passage vid några buskar. Lätt att missa för den oinvidige. Självklart skulle vi äntra parken genom detta märkvärdiga hål, men då hände något. En lång, smal, berusad man med grått hår och svajig gång kom gående från ett litet lusthus i närheten. Med myndig stämma ifrågasatte han varför vi gick genom hålet och någon av barnen förklarade att de ska gå till parken.

–Ja, inte den här vägen väl, för fan, grinden är öppen där borta.

Vi försökte mildra situationen och mannen gav oss till slut tillåtelse att passera - men skadan var redan skedd. För pojken och hans vänner var detta en oerhörd prestigeförlust. Hålet de skulle visa var på något sätt förlorat och allt var förstört. Pojken blängde ilsket och kastade något efter mannen. Barnen undrade om mannen var en ”fullegubbe”. Sedan var han bortglömd för en stund när vi gick runt och tittade på djuren och ett av de mindre barnen fick hjälp av sin storasyster att gunga. När vi gick tillbaka mot utgången stod det dock klart att barnen inte alls glömt ”fullegubbens” tilltag. De skulle absolut gå tillbaka genom staketet.

Och sedan spårade det ur. Pojken gick med tvärsäkra steg mot hålet i staketet, ropade med hög röst till ”fullegubben”:

–Jag ska komma här ALLTID!

Efter att ha fått upprepa detta budskap ytterligare en gång kom en uppretad ”fullegubbe” gående mot barnen. Barnen skrek i högan sky och sprang för allt de var värda, och ”gubben” kom efter. Frågade oss ilsket varför vi inte hade ordning på våra barn. Barnen hade vid det laget hunnit hem till porten på huset där de bodde (de bodde alldeles intill parken). En storebror som befanns sig i närheten verkade vilja blanda sig i och ett av de mindre barnen grät i högan sky. Till slut lugnade dock allting ner sig och mannen återvände till sina vänner i lusthuset (Högdahl, 2003:13ff).

Lärdomar: Genom att förändra den ursprungliga idén till något nytt som passade bättre ihop med situationen, så fick jag många insikter som jag troligen aldrig hade fått om jag bara konstaterat att experimentet med barnverksamhet var misslyckat och avbrutit alltihop. Själva promenaden var lärorik, då den försåg mig med kunskap som på något sätt låg utanför det jag själv hade kunnat komma på att fråga om. Det var en sinnlig, i det närmaste kroppslig kunskap om området, som pojken visade genom sitt agerande, på många sätt en tyst kunskap som hade varit svår att berätta om (jfr Frykman, 1990:50). En slags ordlös berättelse som delvis sade något annat än det pojken i ord gav uttryck för, men också något som i lika hög grad berättade om Möllevångens gator. Men det mest fascinerande var de situationer vi hamnade i, inte minst bråket med ”fullegubben”. Barnen på tog på något sätt kommandot, det hände plötsligt saker som jag aldrig hade kunnat föreställa mig och jag blev pinsamt medveten om i hur hög grad min informationsinsamling grundade sig på den verklighetsbild jag redan hade. Promenerande blev efter detta en metod som jag använde frekvent genom hela avhandlingsarbetet. En annan viktig lärdom var just hur laddad situationen vid staketet faktiskt blev. Det blev ett slags maktkamp om tolkningsföreträde och vilken praktik som skulle gälla vid Folkets Park. Situationen gjorde mig uppmärksam på vilken stor betydelse ”vardagsmakten” och ”vardagsvanmakten” faktiskt har i stadsmiljön, och jag kom fortsättningsvis att arbeta vidare med just detta tema. Detta experiment var nog det som fick störst betydelse för avhandlingen, då hela arbetet kom att struktureras efter denna promenad. Den utgör nu bokens inledning (tillsammans med en promenad från Kapstaden), och mycket av diskussionerna utgår från denna situation. Situationen födde också ett nytt begrepp, eftersom jag inte hittade någon bra modell för att förklara betydelsen av hålet i staketet. Jag använde begreppet ”kryphål” för att förklara hur det uppstår möjligheter i det fysiska landskapet att (taktiskt) göra något annat än det tilltänkta. Begreppet kom sedan att utgöra en av de röda trådarna i avhandlingen, det kom att beteckna även ”luckor” i diskurserna, där taktiskt motstånd mot rådande normer kan uppstå. På det sättet försökte jag förklara förändringar i stadens liv.

Lärdomar och sådant att fundera vidare på

Så gestaltade sig alltså några av mina egna experiment. En skildring av Möllevången som blev en skildring av centrum, en karta som blev en åldersmanifestation och en barnverksamhet som slutade med ett gräl vid ett staket i Folkets Park. När man ser på det i efterhand så var jag kanske inte så utan systematisk som jag vill uppmuntra läsaren att vara. Men jag gjorde i alla fall några seriösa försök. En vetenskaplig metod handlar ju inte bara om själva insamlandet, den empiriska biten, utan också om verktyg för analys. Även om mina exempel här handlat mycket om just empiri, så har experimenten samtidigt fått stora konsekvenser vad gäller den analytiska biten. De erfarenheter jag gjorde i stora stycken kom

att styra val av teori och analytiska modeller, där mycket fick omprövas. I många fall fick jag söka mig vidare i teorifloran för att finna nya redskap och i några fall införde jag nya begrepp eftersom jag inte tyckte att det fanns någon lämplig teori att arbeta med. Man kan alltså säga att det både empiriskt och analytiskt fanns en metodologisk taktik.

Man måste dock konstatera att det onekligen finns problem med att arbeta taktiskt. Inte minst i det sista exemplet finns anledning att ifrågasätta den etiska legitimiteten i att dra iväg en grupp barn utan föräldrarnas tillstånd. Det var en svår avvägning att göra, där jag till sist lät ”magkänslan” avgöra i det att de var vana att röra sig på gatorna på egen hand och att vi höll oss i grannskapet. Samtidigt är jag medveten om att handlingen också är diskutabel och inför utgivandet av boken tillbringade jag några rejält sömnlösa nätter, då jag såg för mig hur barnen som vuxna skulle söka upp mig för att berätta hur jag förstört deras liv. Eller i ett närmare perspektiv av deras föräldrar som skulle berätta hur jag hänsynslöst bedrivit vetenskapliga experiment på deras barn. Faktum är att det inte har hänt någonting. Jag träffade en av pojkarna några år senare och han mindes inte ens händelsen. Frågan är om han ens känner igen sig själv i boken (jag använde givetvis pseudonymer). Det har hunnit hända mycket i hans liv sedan dess. Även vad gäller de andra experimenten finns tveksamma inslag. Alla de människor som samlades vid kartan på torget förstod förstås inte fullt ut vad den i slutänden var tänkt att användas till. Dessutom filmades de under kvällen. En fördel i experimenten var förstås att mitt primära intresse inte utgjordes av olika livsöden och levnadsberättelser. Det var själva staden och dess processer som stod i fokus för min avhandling och detta underlättade förstås i det att enskilda livsöden inte kom att ta så stor plats i avhandlingen. Sanningen att säga så visste jag betydligt mer om de enskilda individerna än vad som står i boken, och just fokus på gatan kunde motivera en viss distans till det alltför privata. På det sättet kunde jag också undvika att lämna ut människor som jag kanske mött i etiskt tveksamma situationer. Den etiska aspekten är alltså något att fundera över när man följer sina ingivelser. Om man återvänder till *Etnologiskt fältarbete* så tar boken upp flera viktiga etiska överväganden, bland annat att man måste beakta både informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet (Pripp, 1999:51). Att i de situationer som uppstod ta upp den typen av diskussioner tedde sig förstås ganska svårt, för att inte säga omöjligt. Ofta finns det inte tid att tänka efter eller finna ett systematiskt förhållningssätt vad gäller etik, vilket medför ett stort ansvar att i stunden göra en etisk bedömning. Det finns alltså även en etisk taktik att diskutera i anslutning till detta, att man i stunden tvingas göra ett överslag både gällande vad som är rimligt och hur man ska presentera sin forskning till dem man möter.

Samtidigt tycker jag att en taktisk metodologi är oerhört viktig i det att man inte själv alltid styr informationsflödet. Att fånga upp lärdomar ur dessa experiment och låta forskningsarbetet styra in på nya vägar blir följaktligen minst lika viktigt som att genomföra planerade aktiviteter. Det är också viktigt att pröva på många olika metoder, det som antropologen George Marcus kallar *multi-sited ethnography*, inte minst därför att man genom de olika metoderna kommer att fånga upp olika aspekter av forskningsfältet (Marcus, 1995:103). Även när det gäller att presentera en ”forskningsprodukt” finns en fara med alltför enhetliga bilder - verkligheten är betydligt mer komplex och motsägelsefull än så. En mer kaotisk och mångfacetterad metodologi kan bidra till att visa detta. Att *både* kunna arbeta med kända tekniker för att fokuserat söka efter svaret på vissa frågor och samtidigt leta oförutsedd kunskap är viktigt. Det är också viktigt att kunna låta det oförutsägbara förändra både syfte och resultat, och jag vill påstå att kreativ etnologi handlar mycket mer om att vara en god taktiker än en god strateg. Vetenskap handlar lika mycket om metodologisk nyfikenhet som formbundenhet, och detta går att sätta i relation till denna artikels inledande diskussion. Den vetenskapliga diskursen riskerar att skapa stereotypa metoder och förhållningssätt, och att utmana det vedertagna är viktigt. Det bidrar till både diskussion och förändring av den

rådande vetenskapliga diskursen, och kanske kan ett taktiskt förhållningssätt skapa ett slags forskningens kryphål, där något annat plötsligt blir möjligt. Ungefär som hålet i staketet till Folkets Park.

Referenser

- de Certeau, Michel (1984): *The Practice of Everyday Life*. London/Los Angeles: University of California Press.
- Feyerabend, Paul 1975: *Ned med metodologin. Skiss till en anarkistisk kunskapsteori*. Stockholm: Zenit/Rabén & Sjögren 1975.
- Feyerabend, Paul 2000: *Mot metodtvånget*. Lund: A-Z förlag.
- Foucault, Michel 1993: *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Foucault, Michel 2002: *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv förlag.
- Frykman, Jonas 1990: What People Do but Seldom Say. I: *Ethnologia Scandinavica*.
- Högdahl, Elisabeth 1998: Möten och möjligheter. Rapport från vistelse vid District Six Museum, Kapstaden, Sydafrika Den 10/10 - 14/11 1997. Malmö: Malmö Museer.
- Högdahl, Elisabeth 2003: *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Hedemora: Gidlunds.
- Kaijser, Lars 1999: Fältarbete. I: Kaijser, Lars/Öhlander, Magnus (red): *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kaijser, Lars/Öhlander, Magnus 1999 (red): *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Marcus, George E 1995: Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-Sited Ethnography. I: *Annual Review of Anthropology* nr 24/95.
- Pripp, Oscar 1999: Reflektion och etik. I: Kaijser, Lars/Öhlander, Magnus (red): *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Räthzel, Nora 2000: Living Differences. Ethnicity and Fearless Girls in Public Spaces. I: *Social Identities*, Vol 6, Number 2.